

Summary

17th Century Polish Books in Lithuania: Specialties and Statistics

Marija IVANOVIČ

The Centre of Bibliography and Book Science prepared and issued a bibliographic list titled „XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos“ („17th Century Polish Books in Lithuania“). The list presents 818 records of publications in the Polish language, which have been issued in the printing-houses of the Grand Duchy of Lithuania during the years of 1601-1700. For the first time, it registers in one place the 17th century Polish books, which have been preserved in the Lithuanian and other countries' libraries. The list includes 295 books, 73 of which are extant only in the Lithuanian libraries and 295 books, which are not found

in any of them. The majority of books are described *de visu*. From the total of books, 158 ones are described according to the sources, as they are not existing in any library or archives. Approximately 84 percent of the publications of this period have been published in Vilnius. Most of them have been issued during the period of 1605-1649. The bibliographic list reflects the repertoire of the Polish books issued in Lithuania. Major part of it is fiction, i.e., dramas, novels, poetry, etc. Minor part consists of religious works - the Bibles, prayer - books, religious polemics, etc.

Mažosios Lietuvos istorijos ženklai nacionalinėje bibliografijoje

Audronė MATIJOŠIENĖ

Vilniaus universiteto biblioteka, Universiteto 3, Vilnius 2633

Šis straipsnis parengtas Mažosios Lietuvos periodinių leidinių tyrinėjimo pagrindu, o konkrečiai - rengiant „Lietuvos bibliografijos“ serijos C leidinius. Vilniaus universiteto biblioteka jau nuo 1994 metų leidžia Mažajai Lietuvai skirtas „Lietuviškų periodinių leidinių publikacijas“¹. Į bibliografijos leidinius sugulė medžiaga, teikianti spalvingą XX a. pirmojo dešimtmečio gyvenimo panoramą. Šis laikotarpis istorikų išsamiau netyrinėtas, išskyrus prof. D. Kauno knygotyros mokslo darbus. Visuomeninio ir politinio gyvenimo apžvalgų aptinkame tik A. Bruožio ir V. Vileišio mokslo studijose². Beje, abu šie Mažosios Lietuvos istoriografai yra deramai įvertinę analizinės bibliografijos reikšmę istorijos mokslui. A. Bruožis, rinkdamas medžiagą veikalui „Mažosios Lietuvos politikos veidrodys“, rašė, kad „nėra nei vokiečių kalba knygų, iš kurių galima būtų Mažosios Lietuvos politiką tobulai atvaizduoti. Viskas tebeguli dar plėšiny - laikraščiuose“³. V. Vileišis, rengdamas veikalą „Tautiniai santykiai Maž. Lietuvoje“, taip pat pasigedo analizinės bibliografijos. Jis rašė, kad medžiagos „tautinių santykių detališkesniam nušvietimui būtų galima gauti iš to meto periodinės spaudos [...], bet tas pareikalautų daugiau darbo“⁴. Tai darsyk patvirtino V. Biržiškos mintis, kad „sunkiausiai išsprendžiamas žurnalų ir laikraščių bibliografijos reikalas, nors jo svarbumas yra neabejotinas“⁵.

Šiandien retrospektyviosios analizinės bibliografijos rengėjai, tyrinėdami taip nutolusią XX a. pradžios Mažosios Lietuvos periodinę spaudą, ypač pasigenda istorijos mokslo darbų apie šį laikotarpį. Galbūt dėl to bibliografams tenka peržengti tradicinę bibliografavimo sąvokos sampratą - spaudos faktų registravimą. Bibliografams tenka ir spaudos faktų analizė, nes rengiami leidiniai - istoriografiniai. Istorinis požiūris reikalauja gilintis į aptariamojo įvykio istorinį kontekstą, siekti suprasti, kaip ten iš tikrųjų buvo, kas slepiasi už vieno ar kito politinio įvykio, kaip sąveikavo vokiečių ir lietuvių politinės partijos, kokios įtakos lėmė lietuvių nutautėjimo vyksmą, o svarbiausia - jausti atsakomybę už tai, kad įvedi spaudos apyvarton istorijos ženklus, jų identifikavimą grįsdamas tik savo nuovoka. Aišku, bibliografas gali net savotiškai įsigyventi į vieną ar kitą istorinę situaciją, bet visada kyla būtino moralinio

vertinimo problema. Dėl to vieni įvykiai patenka į bibliografijos leidinius, kiti lieka neverti paminėjimo. Bibliografas turi pats nustatyti, kas yra svarbu: atranka turi išsaugoti istorinio reiškinio unikalumą.

Žvilgtelkim į leidinius. Ieškodami istorijos ženklų, turime prisiminti prof. Mečislovo Jučo žodžius: „Istorija yra politika, tik nukreipta į praeitį“. Tad ties tos praeities politinio gyvenimo aktualijomis ir stabtelkim.

XX a. pradžios Mažosios Lietuvos lietuvių politinio gyvenimo leitmotyvas - lietuviybės tema, kurios pagrindą sudaro kova dėl gimtosios kalbos teisių. Kas tie kovotojai? Tai mažas lietuvių inteligentų būrelis - Ansas Bruožis, Jonas Vanagaitis, Fridrichas Bajoraitis, Vilius Gaigalaitis, iš kurių kiekvienas turi daugiau ar mažiau apibrėžtą veiklos barą, todėl šiandien mums rūpi išliekamoji šių šviesuolių veikla. Pirmiausia stabtelkim prie kunigo dr. Viliaus Gaigalaičio (1870-1945), kuris nuo 1903 m. iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos gynė lietuvių interesus Prūsijos landtage (renkamas Landtago deputatu 1903, 1908, 1913 m.). Pastarųjų metų publikacijose apie V. Gaigalaitį pamirštama jo veikla dėl Mažosios Lietuvos mokyklų lietuviškumo XX a. pradžioje. Tuo metu V. Gaigalaitis yra rašęs: „Aš pajutau savyj priedermę už savo kalbos ir kraujo žmones rūpintis, kad jie krikščioniškumo ir švietimo srityje neatsiliktu“. Galbūt tik periodiniai leidiniai, o būtent - Mažosios Lietuvos „ceitungos“, išsaugojo V. Gaigalaičio pasisakymus ir kalbas Prūsijos landtage dėl lietuvių kalbos teisių mokyklose. Tos kalbos yra užregistruotos visuose keturiuose bibliografijos leidiniuose. Ši medžiaga turėtų praplėsti jau turimas žinias apie vieną žymiausių Mažosios Lietuvos veikėjų ir įsilieti į V. Gaigalaičio Raštų puslapius. Beje, apie šios asmenybės visuomeniškumą liudija ir asmenvardžių rodyklė. Vien 1908-1909 m. leidinyje prie V. Gaigalaičio pavardės rasime 170 įrašų.

Greta parlamentinės veiklos atstovo V. Gaigalaičio būtina minėti ir romantinės krypties veikėją - poetą, publicistą Fridrichą Bajoraitį (1883-1909), kurio publicistinė veikla lig šiol plačiau netyrinėta. 1906-1908 m. periodinė spauda teikė tiek informacijos apie F. Bajoraičio tautinę veiklą, kad bibliografijos leidiniuose, „Tautinio judėjimo“ skyriuje, teko įvesti poskyrį „Skatinimas

konfirmuoti lietuviškais vardais". F. Bajoraitis Mikelio Svaraičio ir Paparčio slapyvardžiais (slapyvardžiai nustatyti analizuojant tekstus) išspausdino straipsnius, raginančius jaunuolius ruošti konfirmacijai gimtąja kalba, duoti jiems lietuviškus vardus ir siūsti „Naujai lietuviškai ceitungai“ konfirmantų sąrašus. 1906 m. tos „ceitungos“ puslapiuose skaitome, kad septyniuose parapajose buvo įžegnota 14 Anelikių, 11 Marikių, 6 Barbikės, 11 Jurgių, 12 Jonių, 9 Mikeliai. Palyginimui pasitelkime XVII a. populiariausius Tilžės parapajos krikšto vardus: Agutte, Annike, Annusche, Abbris, Adam, Annus⁶.

Be šios akcijos, F. Bajoraitis suorganizuoja vadinamąjį „Lietuvių jaunimo susirašinėjimą“, kurio tikslas buvo kelti jaunimo tautinį susipratimą ir lavinti lietuvių kalbos rašybos įgūdžius. Straipsnyje „Tirpsta šarma“ F. Bajoraitis rašo: „Lietuvei šiandien pradeda tarp savęs rašinėti. Viens praneša kitam kaip sunkiai pagadytas kraštas. Praneša, kaip dar būtų galima gelbėti [...] Atsiranda išpažinimas didumo iškadose ir pradeda numanyti, kad dar ne viskas nušalo, kad dar atsigaivys ir tos šalys, kur šendien nesiekia spindulei tautiško susipratimo, kur dar tebegul šarma vokiečių“⁷.

Istorijai rūpi ir lietuvininkų visuomenės politinis aktyvumas. Tai akivaizdžiai pasireiškia peticijų rengimo ir rinkimų metu. Jau nuo XIX a. pabaigos dėl gimtosios kalbos teisių lietuvininkai kalbasi su valdžia peticijų kalba. 1906 m. Rokų mokyklos (Klaipėdos a.) valdyba vėl siunčia peticiją į Prūsijos landtagą prašydama, „kad mažieji kūdiki vieros moksluos ir lietuviškoje motynos kalboje pamokinti taptų“⁸. Tačiau į šią, kaip ir į ankstesnes dešimt peticijų, vokiečių valdžia neregavo.

XX a. pradžioje lietuvininkams iškilio naujas rūpestis. Vokiečių valdžia rengia naują draugijų įstatymą, kuris skelbia: „Atviruose susijimuose tur būt vokiškai kalbama“⁹. Mokslinėje literatūroje skaitome, kad „vokiečių kalbos įvedimas mokyklose nebuvo pagrindinis lietuvių asimiliacijos veiksnys. Svarbiausia - gimtosios kalbos pašalinimas iš visų viešojo gyvenimo sferų“¹⁰. Vėl lietuviams rengia peticiją, kurią pasirašo net 28 000 lietuvininkų (plg. 1879 m. peticijoje - 16 400 parašų). Visą 1906 m. pusmetį vyksta karšta polemika tarp „Naujos lietuviškos ceitungos“ ir „Konzervatyvų draugystės laiško“. Į 1906-1907 m. bibliografijos leidinį atrenkama keturiolika poleminių straipsnių dėl tokio, atrodo, aiškaus lietuvių noro - susirinkimuose kalbėti gimtąja kalba. „Konzervatyvų draugystės laiškas“, norėdamas atitraukti lietuvių dėmesį nuo gimtosios kalbos ir įpiršti vokiškąją, spausdina net pagiriamuosius straipsnius jų adresu: „Jau sename čėse [...] yra išrodyta, kad lietuvininkai tarp visų giminių lengviausė išmoka vokiškąją kalbą ir ją tūla kartą skaidriaus kalba kaip patys vokiečiai, kadangi jie didę nuojėgą tur ant kalbų išsimokinimo“¹¹. Į 1908-1909 m. bibliografijos leidinį įtraukti 27 straipsniai, susiję su draugijų įstatymo svarstymu Vokietijos seimuose. 1908 m. gegužės 15 d. įstatymas įsigalioja. Vienintelis tokio provokiško įstatymo priėmimo

motyvas yra tas, kad „ney viename kreize nėra tarp 1000 gyventojų 600 prisirašiusių lietuvininkų ir todėl nulaikymas lietuviškų susiejimų uždraustas“¹². Beje, istorikams bus įdomūs ir statistiniai duomenys, o būtent: „Tarp 1000 gyventojų lietuvių yra: Šilokarčiamos kreize 577[...], Tilžės mieste 41, Tilžės kreize 473[...], [sruities kreize 9[...], Klaipėdos kreize 439“¹³. Netrukus pasireiškia šio įstatymo pasekmės. 1909 m. „Naujojoje lietuviškoje ceitungoje“ ir „Tilžės keleivyje“ pasirodo straipsnis „Lietuviška kalba uždrausta“¹⁴, kuriame jau rašoma, kad Lietuvių konservatorių partijos vadovui buvo draudžiama susirinkime kalbėti gimtąja kalba.

Ženkliusias lietuvininkų politinis aktyvumas, liudijantis jų tautines nuostatas, išryškėja rinkimų į Vokietijos seimus metu. 1906-1907 ir 1908-1909 metų bibliografijose suregistruoti straipsniai apie 1907 ir 1908 metų rinkimus į Vokietijos reichstagą ir Prūsijos landtagą. Mažajoje Lietuvoje veikė keturios rinkimų apygardos, kurios turėjo išrinkti po du atstovus į Prūsijos landtagą (nuo 1848 m.) ir po vieną atstovą į Vokietijos reichstagą (nuo 1871 m.). Rinkimuose į Prūsijos landtagą buvo reikalaujama iš gyventojų tam tikro turto cenzo, į Vokietijos reichstagą rinkimai buvo visuotiniai ir tiesioginiai. Rinkimų medžiaga stengtasi pateikti taip, kad skaitytojas, neturėdamas to laikotarpio istorinių tyrinėjimų, rastų aiškia rinkimų eigos panoramą: bendro pobūdžio agitacinius straipsnius, konkrečių lietuvių ir vokiečių kandidatų rinkiminę charakteristiką ir rinkimų rezultatus. Rinkiminei agitacijai būdavo skirti visi politinių partijų laikraščiai: vokiečių konservatorių - „Konzervatyvų draugystės laiškas“ ir „Tilžės keleivis“, vokiečių nacionalliberalų - „Lietuviška ceitunga“. Lietuvių konservatorių partijos (nuo 1908 m. - Lietuvių partijos) interesus gynė Mikelio Kiošio redaguojama „Nauja lietuviška ceitunga“. Tarp šių laikraščių ir virė nuožniausia politinė kova, sukeldama ilgas diskusijas. Štai 1908 m. rinkimuose į Prūsijos landtagą Klaipėdos-Šilokarčemos rinkimų apygardoje vyksta arši kova tarp kandidatų. Į leidinį patenka net 160 straipsnių, iš jų trylika sukelia polemiką ir sulaukia 35 atsiliepimų. Į straipsnį „Duokim tiesai garbę“ atsiliepiama per dešimtį bevardžių autorių. Tiesa, čia rašo kažkoks F.G., F. Giruleit. Dėl tos autorystės laikraščiai aiškinsis, svarstys, kas slepiasi po šia pavarde ar slapyvardžiu. „Pagalboje“¹⁵ V. Gaigalaitis aiškina skaitytojams, kad tai ne kunigas ir kad net ir jam nežinomas tas asmuo. Bibliografui tenka pačiam spręsti - pripažinti autorystę ar palikti slapyvardį. Šiuo atveju pasirinktas pastarasis variantas. Poleminių straipsnių specifinė ypatybė ta, kad daugumoje jų nėra nuorodos į konkretų laikraštį ir straipsnį, su kuriuo ginčijamasi. Tik analizuojant straipsnius, lyginant ir gretinant įvairių laikraščių ištraukas pasiseka atsekti ginčą sukėlusį straipsnį.

Tyrinėjant rinkimų medžiagą išryškėjo germanizacijos politikos poveikio rezultatai. Štai 1907 m. rinkimuose į Vokietijos reichstagą kandidatų iškeliamas Priekulės kunigas

dr. Vilius Gaigalaitis, tačiau rinkimus laimi vokiečių konservatorių kandidatas. Įvairiai laikraščiai aiškino V. Gaigalaitis pralaimėjimo priežastis. A. Bruožis įrodinėjo, kad kunigo pralaimėjimas - rinkimų agitacijos pasekmė. Kaip vieną tokios agitacijos pavyzdį paskaitykime ištrauką iš „Konzervatyvų draugystės laiško“: „Apsimislykit todėl, mieli brolei, kad į sekančius penkis metus reiks tūlam ir iš mūsų ir sirgti, ir mirti, mislykimės kožnas nuo savęs: kaip būtų man, kad su smerčiu kariaučiaus [...], o kunigo nebūtų! Todėl Jūs, kurie krikščionišką širdį turit, neduokit nei vieno balso mūsų ponui kunigui dr. Gaigalacziui, koley jis mūsų parapijos dūšių rūpintojis yra“¹⁶. Galbūt ta agitacija taip paveikė priekuliškius, kad jie V. Gaigalaitiui atidavė tik keturiolika balsų (vokiečių kandidatui - 64). Pagal V. Vileišio surinktus 1905 m. surašymo duomenis, Priekulėje gyveno 1937 lietuvių ir 913 vokiečių.

Tyrinėjant 1908 m. rinkimų į Prūsijos landtagą medžiagą išryškėjo Lietuvių partijos vadų dviprasmiška politika. Apie tai M. Kiošis rašo: „Mūsų lietuviškosios draugystės tur tą ypatybę savo slaptiems susiejimams vokiškus liberalus ir konservatyvus susikviesti, ale savo rašėjus, kurie potam skyrimo kovoje svarbjausį darbą tur, tiems visai neprileisti“¹⁷. Iš ištraukos matyti, kad Lietuvių partijos vadų elgesys žeidžia redaktorius asmenybę, juk tai jis tas rašėjas, kuris nuosaikiau gina lietuvių interesus. Visi partijų laikraščiai kalba apie įvykusį „derėjimą“ tarp lietuvininkų ir nacionalliberalų, bet tuos straipsnius suvoki tik pasikvietę talkon porą sakinių iš A. Bruožio „politikos veidrodžio“: „Kaitinis vakare pirm to nukeliavo prie J. Bruožaičio jaun. ir kalbino susidėti su tautiniais liberalais. Šis tai ir padarė“¹⁸. Dėl tokio slapto Lietuvių partijos vadų sandorio su nacionalliberalais kritikuojamas partijos vadovas, priimamas nutarimas pakeisti partijos vadovybę, išrenkamas naujas partijos komitetas, paskelbiamas naujų komiteto narių sąrašas, tačiau apie šio komiteto veiklą daugiau žinių nėra. 1909 m. vėl į susirinkimus kviečia senasis partijos vadovas. Šio unikalaus Lietuvių partijos veiklos atvejo neaptaria net A. Bruožis.

Mažajoje Lietuvoje veikusioji Vokiečių konservatorių partija laikraščių tekstuose įvardijama ir kaip Vokiškųjų konservatorių partija. Terminą „vokiškieji“ vartojo ir A. Bruožis. Kol buvo rengiamas leidinys, pro šį terminą norėjosi slapta prasmukti, tačiau leidinio turinio formavimas ir struktūros modeliavimas reikalavo aiškiai įvardyti istorinius įvykius ir reiškinius. Tik pakartotinė partijos atsišaukimų parašų analizė rodė sprendimą - palikti terminą „vokiškieji“. Pasitelkime pavyzdį: „Konzervatyvų draugystės laiške“ išspausdintą agitacinį atsišaukimą¹⁹ pasirašo 703 partijos nariai, iš jų apie 312 lietuviškų pavardžių, pirmoji - Pareigis. Šis pavyzdys akivaizdžiai liudija apie germanizacijos politikos mastą: Vokiečių konservatorių partijoje - daugiau kaip trečdalis suvokietėjusių lietuvių, todėl tikslinga tą partiją vadinti ne Vokiečių konservatorių, o Vokiškųjų konservatorių.

Rinkimų medžiaga buvo nelengva jungti bibliografijon. Ir ne dėl to, kad jos apstu. Straipsnių analizė formavo atrankos kriterijus. Vokietijos rinkimų sistema ir vokiečių politinių partijų veiklos ypatumai Mažajoje Lietuvoje? Tai klausimai, ligšiol neaptarti istorinėje literatūroje. Į juos reikėjo atsakyti. Bibliografą jaudina ne tik bibliografinio rašto kalba (lig šiol dirbame be taisyklių), jam svarbiausia - nenusižengti istorijos ženkliams, kurie taip dažnai būna tarsi užkoduoti. „Ceitungų“ kalbą dažnai reikia „permanyti“ ir atrasti tai, kas yra svarbu to laiko ištarmėse, ji šiandien daug kam gali pasirodyti naivi, ypač pasitelkus modernius tekstus. Tačiau tos „ceitungos“ supažindina su nepažįstamomis kultūrinėmis tradicijomis, bibliografą lenkia į kitą patirtį, į kitą pasaulį, į kitus galvojimo ir minčių reiškimo būdus, į savitas temas ir stilių, nepalyginamą su kitų lietuviškų periodinių leidinių.

Istorijai būdingų ženklų aptinkame ekonomikos istorijos skyriuje, o konkrečiai - žemėvaldoje. Lig šiol buvo manoma, kad dvarai buvo vokiečių rankose. Į 1905 m. bibliografijos leidinį patekę straipsnių aprašai liudija, kad trečdalis dvarų - lietuvininkų nuosavybė. Į 1908-1909 m. leidinį įtrauktos žinios apie 118 dvarų pardavimus, jų savininkus, vietas ir kainas (28 dvarai buvo parduoti Klaipėdos a., 18 - Tilžės, po 17 - Įsruties ir Ragainės a.). Dažniausiai dvarus supirkdavo agentai, tačiau pirkto ir pavieniai asmenys, dažniausiai „ponai iš Tilžės“. Įrašuose minimas 41 lietuviškos tarties pavardę turintis dvarininkas. Tame pačiame žemėvaldos skyriuje rasime žinių ir apie ūkių supirkimą. Čia aptinkame 172 vokiškas ir 147 lietuviškas pavardes. Daugiausia ūkių, net 60, parduota Pakalnės a. Beje, Pakalnės apskrityje ūkiai buvo brangiausi, margas kainavo apie 500-800 markių, tuo tarpu Ragainės a. - 350-500 markių. Iš viso į leidinį įtraukta 300 įrašų apie dvarus ir ūkius. Suabejota dėl dvarininkų ir ūkininkų pavardžių traukimo į asmenvardžių rodyklę. Pagal „instrukciją“ rodyklėn turi patekti „tik svarbesnė medžiaga, išeinant iš enciklopedinių žinių rėmų, nauju požiūriu nušviečiant atitinkamo asmens tam tikrą gyvenimo ar veiklos laikotarpį“²⁰. Tačiau tai būtų aprioriškas sprendimas. Atidžiau panagrinėjus pavardžių etimologiją tapo aišku, kad to meto lietuvininkų pavardžių formos - tai dar vienas iškalbingas ženklas ir istorikams, ir kalbininkams: vakarų aukštaičių tarmės šiaurinei patarčiai, apimančiai Tilžės ir Ragainės apskritis, būdingas trumpųjų balsių išmetimas (Glozat, Kilat, Paulat), o pietinė patarmė, apimanti Įsruties, Gumbinės, Galdapės apskritis yra išlaikiusi senovinių galūnių vokalizmą (Pipirs, Davils, Naujoks). Paskaitykime keletą įdomesnių pavardžių formų: Mikelis Müller, Anus Gibens, Fritz Staszeit, Otto Girnus, Miks Urban, Schobries, Waitschies, Szepat, Meta Gurklikė, Szogėne, Marikė Anskol. Dažnai laikraščiuose pasitaikanti pavardė Nötzel, atrodo, turėtų būti vokiška, tačiau V. Kalvaitis pateikia jos lietuvišką atitikmenį - *Nėcelis*²¹.

Istorijos skyrius pats savaime kalba apie medžiagos

pobūdį. Pabaigai stabtelkime prie straipsnio „Gendrolius York v Wartenburg“, skirto Prūsijos generolo 150-osioms metinėms. Hans Yorck von Wartenburg (1759-1830) Napoleono žygyje prieš Rusiją 1812 m. vadovavo prūsų pagalbiniam korpusui. „Tilžės kelevyje“ skaitome: „1812 padarė jis Tauragėje su maskoliškuoju gendroliumi Dybitsiu Poszeruno malūne tokį suderėjimą, kad tie 20 000 prūsiškųjų žvalnių nekariaus prieš maskolius, nors ir Prūsų karalius arba cars Aleksandras prieš tą suderėjimą būtų“²². Ši neutraliteto sutartis yra įėjusi istorijon Tauragės konvencijos vardu. Vokiečių istorikas Dietmaras Albrechtas mena dar tarpukario metais stovėjusį paminklą - masyvų kubą, patrankų sviedinių pakylėtą nuo žemės, su užrašu: „Bebaimiam ištikimam karaliaus tarnui, kurio šlovingas žygis tapo paskata Prūsijos sukilimui ir išsivadavimui“²³. Straipsnis praturtins jau turimas žinias ir apie patį įvykį, ir apie patrauklią bei drąsą generolo asmenybę. Paskaitykime dar iš „Tilžės kelevio“: „Jau po pirmųjų kovų suteko karalius Jorkiui geležinį kryžių. Bet Yorkis tol nenorėjo tą kryžių prie krutinės prisikabinti, kol visi tie žvalnierei teipjau tą kryžių gavę bus, kuriems jis jį prašęs buvo“²⁴.

Universiteto bibliotekos bibliografijos leidiniuose, skirtuose Mažajai Lietuvai, yra peržengti tradiciniai bibliografijos rengimo rėmai. Paklaudyta istorikų (dr. A. Matulevičiaus, K. Misiaus) patarimo ir bandyta aktualizuoti bibliografiją, t. y. įtraukti mokslininkams aktualią, dar mažai

tirtą faktinę medžiagą. Papildomas kai kurių faktų, ypač ekonominių (dvarų, ūkių pardavimai), fiksavimas sudaro galimybę bibliografija naudotis kaip šaltiniu, juolab kad mūsų šalyje Mažosios Lietuvos laikraščių metinių komplektų (su spragomis) tėra po vieną egzempliorių. Trūkstanti numeriai surankioti iš įvairių įstaigų ir archyvų. Dėl to bibliografijos leidiniai tapo erdvesni ir informatyvesni. Šiandien bibliografai, ieškodami gyvesnių informacijos pateikimo formų, naudojami ir techninėms galimybėms - vizualine ir verbaline komunikacija. Bibliografų bendruomenė tarsi susiskirsto į tuos, kurie sugeba skaityti senus tekstus, dirbti archyvuose, sukauptą medžiagą kritiškai apmąstyti, įvaldyti kritinės kompetencijos formas, ir į technikus - kompiuterininkų elitą, sugebantį perkelti bibliografų apmąstytą informaciją į elektroninę laikmeną.

Žinia, bibliografijos leidiniais mokslininkai daugiausia naudojami sporadiškai ir, aišku, privačioje erdvėje. Universiteto bibliografės pirmiausia rengia leidinius, tikėdamos, kad „knygos liks nepakeičiamos [...] visiems atvejams, kuriais numanomas mašlus skaitymas - t. y. ne tik informacijos gavimas, bet ir jos apmąstymas“²⁵. Tikime, kad bibliografijos leidiniai pasitarnaus Mažosios Lietuvos XX a. pradžios tuščių istorijos lapų užpildymui ir taps Klėjos globojami.

¹ Lietuvos bibliografija. Serija C, Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos / Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka ... [et al.]. - Vilnius, 1994-1997. - D. 2: Mažoji Lietuva / Vilniaus universiteto biblioteka; [sudarė Audronė Matijošienė]. - 1904. - 1994. - 123 p.; 1905. - 1996. - 136 p.; 1906-1907. - 1997. - 179 p.; 1908-1909 - parengtas rankraštis.

² Bruožis, Ansas. Mažosios Lietuvos politikos veidrodys / A.B. Klaipėdiškis. - Kaunas, 1923. - 182 p.
Vileišis, Vincas. Tautiniai santykiai Maž. Lietuvoje. - Kaunas, 1935. - 271 p.

³ Bruožis, Ansas. Mažosios ..., p. 1.

⁴ Vileišis, Vincas. Tautiniai ..., p. 144.

⁵ Biržiška, Vaclovas. Bibliografija. - Kaunas, 1935. - P. 23.

⁶ Matulevičius, Algirdas. Tilžės apskrities lietuviai ir jų pavardės prieš 3 amžius // Lietuvininkų kraštas. - Kaunas, 1995. - P. 217.

⁷ Bajoraitis, Fridrichas. Tirpsta šarma / Papartis // Nauja lietuviška ceitunga. - 1906, nov. 13 (Nr. 90), p. [1].

⁸ „Viršininkai Rokų šuilės buvo Karalystės saimui peticioną nusiuntę...“ // Pagalba. - 1906, Nr. 6, p. 93-94.

⁹ Naujas draugysčių zokanas // Nauja lietuviška ceitunga. - 1907, nov. 29 (Nr. 96), p. [1].

¹⁰ Matulevičius, Algirdas. Prūsai lietuviai, vokiečiai ir lenkai Prūsijoje // Lietuvininkų kraštas. - Kaunas, 1995. - P. 196.

¹¹ Dercikaitis V. Vieros pamokslas motyniškoje kalboje // Konzervatyvų draugystės laiškas. - 1906, nov. 27 (Nr. 95), p. [1-2].

¹² Dar 20 metų! // Nauja lietuviška ceitunga. - 1908, merca 24 (Nr. 24), p. [1].

¹³ Tas pat.

¹⁴ Lietuviška kalba uždrausta! // Nauja lietuviška ceitunga. - 1909, nov. 2 (Nr. 88), p. [1]; Tilžės kelevis. - 1909, nov. 5 (Nr. 89), p. [1-2].

¹⁵ Gaigalaitis, Vilius. Nurodymas / Gaigalaitis // Pagalba. - 1909, Nr. 11/12, p. 154.

¹⁶ „Kad mes lietuvininkai visi tokios tiesios bey viernos dūmos būtum...“ // Konzervatyvų draugystės laiškas. - 1907, jan. 22 (Nr. 7), p. [2].

¹⁷ Kiošis, Mikelis. Lietuvininkai ir skyrimai. - Aut. nenurodytas // Nauja lietuviška ceitunga. - 1908, febr. 21 (Nr. 15), p. [1].

¹⁸ Bruožis, Ansas. Mažosios ..., p. 121.

¹⁹ „Užsirašiusieji visi Konzervatyvų partijai priklausą...“ // Konzervatyvų draugystės laiškas. - 1908, apr. 10 (Nr. 29), p. [1-2].

²⁰ Pavardžių rodyklės sudarymo instrukcija. - Vilnius, 1963. - P. 11.

²¹ Kalvaitis, Vilius. Lietuviškų vardų klėtelė / W. Kalvaitis. - Tilžė, 1910. - P. 14.

²² Gendrolius York v Wartenburg // Tilžės kelevis. - 1909, nov. 2 (Nr. 88, priedas „Kelevio draugas“), p. [1-2].

²³ Albrecht, Dietmar. Keliai į Sarmatiją. Dešimt dienų Prūsijoje. - Vilnius, 1998. - P. 188.

²⁴ Gendrolius ..., p. [2].

²⁵ Eco, Umberto. Nuo interneto iki Gutenbergo // Šiaurės Atėnai. - 1999, birž. 12, p. 9.

Summary

Facts From the History of Lithuania Minor in the National Bibliography

Audronė MATIJOŠIENĖ

Vilnius University Library is issuing publications „Lietuvos bibliografija. Serija C. Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos“ („The Bibliography of Lithuania. Series C. Publications of Lithuanian Periodicals“), which are concerned with the Lithuanian articles of Lithuania Minor. The period of the beginning of the 20th century is not investigated by the historians on a broader scale and consequently, periodicals is the only source reflecting the authentic panorama of life of the Lithuanians (called „lietuvininkai“ in Lithuania Minor). Historical facts are mainly obtained from the materials related to the political life and Lithuanianism, the background of which is struggle

for the native language rights. Political activities and national viewpoints of the Lithuanians are most notably revealed during the elections in the German Sejms. The materials of the elections also disclose the results of the influence of the Germanization policy.

Describing the periodicals of Lithuania Minor, bibliographers didn't observe the traditional perception of the concept of bibliographing, i.e. registration of the facts concerning press. They are also faced with the necessity of analysis of the facts about press, as the publications in preparation are historiographic.